

Maria Vretemark

(Fil.dr. i historisk osteologi på en avhandling om medeltida djurhållning och animal ekonomi, 1:e antikvarie vid Västergötlands museum. Knuten som forskare till projektet ”*The emergence of European communities*” vid Arkeologiska Institutionen, Göteborgs universitet. Har arbetat mycket med uppdragsosteologi hos olika huvudmän, främst Riksantikvarieämbetet, Västergötlands museum och ANL vid Göteborgs Universitetet.)

Utbildningen kontra yrkesrollen – när blir man osteolog?

Den fråga som jag tänkte inrikta mig på att belysa i detta sammanhang rör utbildningen kontra yrkesrollen. Hur står man rustad att möta arbetslivet och arkeologisamhällets krav efter att ha läst osteologi vid universitetet? Vad förväntas man kunna, vilken roll ikläder man sig? Vad är det för verklighet som möter fil-kanden eller fil-magen som kommer ut med sin examen?

Osteologi på uppdrag

Möjligheterna att få använda sina kunskaper i osteologi erbjuds huvudsakligen inom ramen för exploateringsarkeologin. Den uppdragsfinansierade arkeologin omsätter många miljoner årligen och genererar massor av arkeologiska årsverken. Främst är det själva utgrävningen med efterföljande rapportarbete, men inom ramarna görs också mängder med analyser som kräver olika specialistkunskaper som arkeologen inte har. Arkeologen förväntas kunna bedöma vilka analyser som är relevanta för projektet samt att ta prover, välja ut lämpligt material osv. Uppdragsarkeologin förväntas ha hög vetenskaplig kvalitet, resultaten ska bidra till kunskapsuppbyggnad, samtidigt som kraven på kostnadseffektivitet är tydliga. Kort sagt maximalt utbyte till rimliga kostnader.

Inom denna verklighet utförs det mesta av osteologiskt analysarbete idag. En stor volym görs tyvärr av relativt oerfarna, nyutbildade personer, utan stöd från mer erfarna kollegor, utan bra referensmaterial, utan tillgång till litteratur och äldre rapporter osv. Mottagarna av analyserna kan ofta inte bedöma kvaliteten, har svårt att veta om analysnivån är ”rätt”, om relevanta frågor riktas till materialet, om kunskapspotentialen utnyttjats tillräckligt osv.

Analysrapporten läggs dessutom ofta som ett Appendix utan att egentligen användas och granskas.

Var i systemet sker kvalitetskontrollen? Kostnader och syfte med osteologiska analyser ska redovisas i den undersökningsplan som upprättas som svar på kravspecifikationen från länsstyrelsen. I undersökningsplanen skall också anges vilka institutioner, laboratorier eller personer som ska utföra olika typer av analyser. Kostnaderna ska vara väl motiverade och kvaliteten god. Så långt är allt väl, i teorin. Men vilka möjligheter finns i praktiken för de hårt arbetsbelastade länsstyrelserna att verkligen utöva en kvalitetskontroll i detalj?

Arkeologisamhället självt borde här också ta sitt ansvar. De grävande institutionerna måste själva sträva efter att göra så bra arbeten som möjligt, att höja kvaliteten. Egen kvalitetskontroll är ett krav för att komma ifråga som undersökare, men vad innebär det i praktiken, för osteologin exempelvis?

Jag har tittat på några olika dokument som styr och reglerar utövandet av exploateringsarkeologin, exempelvis "Underrättelser från RAA", "Allmänna råd" från RAA och kravspecifikationer från länsstyrelser. Här finns mycket detaljerade föreskrifter i vissa avseenden, t.ex naturvetenskapliga analyser och konservering. "Exploateringsarkeologin är ett led i forskningen. Resultaten ska inlemmas i ett större kunskapsbygge." Hur gör man det? Jo, "Undersökaren ska ha tillgång till erforderlig kompetens för uppdraget", heter det. Vidare sägs att "De naturvetenskapliga analyser som ska göras ska redovisas och tydligt motiveras". "Externa konsulter ska namnges." Man fastslår också att "Undersökaren ska ha dokumenterade kontakter med laboratorier och underkonsulter som kan utföra naturvetenskapliga analyser". Då tänker man på C14-dateringar, makro, pollen vedart etc, men hur är det med osteologin? Var passar osteologin in i regelsystemet? Det är uppenbart att de osteologiska analyserna faller mellan stolar eftersom man inte säkert vet om det är naturvetenskapliga analyser eller inte. Osteologin saknar identitet i den praktiska tillämpningen.

Uppdragsarkeologin har varit utsatt för åtskillig kritisk granskning och ifrågasättande. Flera utredningar har gjorts, och nu funderas det på om någon form av "system med auktorisation av arkeologer kan ge tydligare krav på kompetens och förutsättningar för hög vetenskaplig kvalitet". Kan inte samma synsätt appliceras på osteologer och osteologisk analysverksamhet?

Utän tvekan har vi problem idag. Osteologin har låg status. Kunskapsutvecklingen har inte varit så stor som man skulle kunna förvänta sig, och borde kräva, efter 20-25 år med tilltagande antal osteologiskt utbildade personer i verksamhet. Det finns dock fortfarande inga centrala register över analyser och rapporter, få övergripande sammanställningar, knappast inga försök till synteser, inga egna tunga forskningsmiljöer, ingen egen kritisk reflektion över utbildningens innehåll och mål. Istället ser vi en spretig, svag osteologi, med obetydlig inomvetenskaplig utveckling och profilering.

Hur går vi vidare?

Undervisningen i osteologi, som idag bedrivs vid tre institutioner, ger grundläggande kunskaper i osteologi, både teoretiskt och praktiskt. Men innebär 3-4 terminers studier att man är "osteolog" i den bemärkelsen att man är färdig att arbeta självständigt med avancerade materialanalyser och färdig att tillhandahålla spetskompetens till olika grävande institutioner? Nej, så är det knappast. Det krävs också mer praktisk erfarenhet, liksom en mer gedigen teoretisk grund än man rimligen kan klara av att hämta in på några terminer. Det saknas dessutom idag miljöer där mindre erfarna osteologer kan lära av äldre kollegor och få möjlighet att växa in i rollen.

Hur ska vi tackla de problem som diskrepansen mellan utbildningens uppläggning och arbetsmarknadens krav innebär? Jo, istället för att massutbilda osteologer borde grundutbildningarna på de olika institutionerna inrikta sig på den viktiga uppgiften att ge arkeologer en nödvändig och vidgad kunskap om benmaterialens stora potential som källa till kunskap om äldre samhällen och ekonomier. De arkeologer som väljer att läsa osteologi ska bli proffs på tillvaratagande och hantering av ben samt kunna ställa rätt frågor till materialet. Dessutom ska de kunna avgöra primära spörsmål i fältsituationen och ha förmågan att utan problem väva in de osteologiska analysresultaten i sina arkeologiska synteser. Då svarar utbildningen mot ett verkligt behov. De av studenterna som sedan väljer att gå vidare till lic- eller doktorandstudier blir tveklöst bättre rustade att verka som osteologer och göra analyser som svarar upp mot de krav på kvalitet som arkeologisamhället borde kräva av specialister.

För att blicka framåt, osteologin behöver en kritisk självsanering, en kraftsamling och en medveten strävan att höja kvaliteten.